

فصل سیزدهم

روابط با سازمانهای پولی و مالی بین‌المللی

در سال ۱۳۸۳ سازمان‌ها و نهادهای بخش مالی اقتصاد کشور روابط مستمری با نهادهای مالی بین‌المللی داشتند. در سال مورد بررسی ارتباط ایران با صندوق بین‌المللی پول، عمدتاً ناظر بر پذیرش هیات مشاوره ماده چهار اساسنامه صندوق بود. در این سال روابط مالی و اخذ کمک‌های فنی از گروه بانک جهانی ادامه یافت و بانک توسعه اسلامی ۹ فقره تسهیلات در اختیار ایران قرار داد.

صندوق بین‌المللی پول

هیات مشاوره ماده چهار صندوق بین‌المللی پول طی دو مرحله حضور در ایران، به انجام مشاوره‌های معمول و دریافت آمار عملکرد بخش‌ها و حوزه‌های اقتصاد کشور در سال ۱۳۸۳ پرداخت. در تحلیل روند اقتصاد کشور، گزارش هیات مشاوره ماده چهار در سال ۲۰۰۴، ضمن تمجید از نیل به نرخ رشد اقتصادی فراتر از ۶ درصد برای دومین سال متوالی و سایر دستاوردها، نسبت به تداوم برخی از چالش‌های ساختاری اقتصاد ایران ابراز نگرانی کرد. در این گزارش توأم بودن رشد مزبور با کاهش نرخ بیکاری، بهبود وضعیت ذخایر بین‌المللی، بدهی‌های خارجی نازل و ارتقای میزان اعتماد کارگزاران اقتصادی در سطح خرد به فضای کسب و کار مهمترین موفقیت‌های اقتصاد کلان ایران در سال ۱۳۸۳ شمرده شده است. در مقابل، هیات صندوق مدعی است اصلاحات ساختاری‌ای که با هدف بهبود کارآئی بنگاه‌ها، جذب سرمایه مستقیم خارجی و اصلاح شرایط محیطی کسب و کار در قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی گنجانده شده بود، با سرعت مناسب پیش نرفته است. در نتیجه دستاوردهای یاد شده عمدتاً متکی بر عوامل ناپایدار و کوتاه‌مدت (مثل افزایش قیمت جهانی نفت خام) بوده است. این در حالی است که اقتصاد ایران نیازمند زمینه‌سازی برای رشد درونزای بلندمدت و خلق فرصت‌های شغلی کافی است.

همچنین در ادامه گزارش یاد شده آمده است، به تبع وضعیت بازار جهانی نفت، اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی انبساطی بر فشارهای تورمی اقتصاد ایران افزود. انعکاس افزایش درآمدهای نفتی در مخارج بودجه و متغیرهای پولی، موجب رشد بالای نقدینگی و درج تورم دورقمی شد. گزارش نتیجه‌گیری کرده است فقدان ابزارهای کافی برای سیاستگذاری پولی در اقتصاد ایران، مدیریت مازاد نقدینگی و حفظ تعادل اقتصاد کلان را در سال مورد بررسی دشوار نمود.

گزارش تاکید کرده است به رغم کاهش درآمدهای ریالی دولت، افزایش مخارج بودجه‌ای سبب شد کسری بودجه غیرنفتی کشور در سال ۱۳۸۳ افزایش یابد. از آنجا که نرخ‌های سود تسهیلات واکنش خاصی به این وضعیت نشان نداد و تورم کماکان بالا باقی ماند، مازاد حساب جاری تراز پرداختها در طول سال سیر نزولی پیمود. اعمال مدیریت کم‌نوسان بر نرخ ارز اگرچه در راستای هدف کنترل تورم بود، لیکن ابزارهای ارزی را در اختیار بخش داخلی اقتصاد ایران قرار داد.

به منظور مقابله با چالش‌های اقتصادی و کاهش میزان آسیب‌پذیری اقتصاد از قیمت جهانی نفت، هیات صندوق پیشنهاد کرد مخارج بودجه‌ای در سطح سناریوهای محتاطانه قانون برنامه تنظیم شده و نسبت به رعایت انضباط مالی اهتمام

خاص می‌دول شود. با توجه به محدودیت فرصتهای کسب درآمد ریالی، التزام دولت به کاستن از هزینه‌ها و انباشت مازاد درآمد ارزی در حساب ذخیره ارزی می‌باید دنبال شود. دستیابی به رشد پایدار اقتصادی، افزایش نرخ اشتغال و گسترش دامنه فعالیت کارگزاران اقتصادی از طریق رفع موانع ساختاری، تداوم خصوصی‌سازی، مقررات‌زدایی تجاری و اصلاح بازار کار مهمترین راهبردهای توصیه شده در گزارش مذکور است.

در سطح سیاست‌های کلان اقتصادی، لزوم هماهنگی بین سیاست‌های پولی و مالی و استفاده از ابزار اوراق مشارکت بانک مرکزی برای جذب مازاد نقدینگی از نکات مورد اشاره گزارش صندوق در سال ۲۰۰۴ است. استقلال ابزاری بیشتر برای بانک مرکزی و طراحی ابزارهای جدید مدیریت نقدینگی از جمله الزامات کنترل نرخ تورم در قالب یک برنامه میان مدت می‌باشد. انتقال نظام اخذ مالیات به مالیات بر ارزش افزوده، کاهش یارانه‌ها توأم با برنامه جامع حمایت از اقشار مورد هدف گام موثری برای اصلاح بخش بودجه‌ای تلقی شده است.

لازم به ذکر است که علاوه بر هیات مشاوره ماده چهار، کارشناسان صندوق در سال ۱۳۸۳ در قالب هیات‌های مشاوره و کمک‌های فنی در حوزه‌های مدیریت امور مالیاتی و مالیات بر ارزش افزوده، ماده هشت اساسنامه صندوق^(۱) و الزامات استاندارد خاص انتشار داده‌ها^(۲) را نیز پوشش دادند.

در حوزه ارتباطات مالی جمهوری اسلامی ایران با صندوق بین‌المللی پول، سهمیه کشور نزد صندوق در پایان ژوئن ۲۰۰۴ معادل ۱۴۹۷ میلیون حق برداشت مخصوص (SDR)^(۳) اعلام شد.

گروه بانک جهانی

ارتباطات ایران با گروه بانک جهانی در سال ۱۳۸۳ مشتمل بر برخی مطالعات موردی اقتصادی و استفاده از منابع بانک در طرح‌های توسعه‌ای و محرومیت‌زدایی بود.

یکی از حوزه‌های اصلی همکاری ایران با بانک جهانی، گفتگوی سیاستی در خصوص برنامه‌های اصلاح ساختاری و استفاده از منابع بانک برای اصلاح و بهبود حوزه‌های اجتماعی و زیست محیطی سازگار با اهداف برنامه سوم توسعه بوده است. در همین راستا چند مطالعه در خصوص اصلاح نظام قیمت‌گذاری انرژی، ارزیابی نظام‌های تجاری و ارزی و بازبینی مخارج عمومی طی سال‌های اخیر انجام گرفت و گزارشهای موردی سیاستی در حوزه‌های آب شهری، خانه‌سازی، کشاورزی و کنترل آلودگی هوا ارائه گردید.

عمده کمک‌های مالی بانک جهانی تاکنون جذب بخش‌های بهداشت، محیط زیست و اصلاح مجاری فاضلاب شده است. در ماه می ۲۰۰۴ مشارکت در انجام دو پروژه آب و تخلیه فاضلاب شهرهای شیراز و اهواز و اصلاح وضعیت خانه‌سازی و بهبود امکانات زندگی شهری در ایران به تصویب بانک جهانی رسید. علاوه بر آن مساعدت در بازسازی شهر بم پس از زلزله ویران‌کننده اخیر نیز در زمره برنامه‌های در دست بررسی بانک می‌باشد.

بدین ترتیب مجموع وام‌های اعطائی بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه (IBRD)^(۴) به ایران در ۳۰ ژوئن ۲۰۰۴ به ۱۰۶۹ میلیون دلار رسید که ۳۵۹ میلیون دلار آن وام‌های تصویب شده اما پرداخت نشده، ۳۷۳ میلیون دلار وام‌های آماده پرداخت و ۳۳۷ میلیون دلار نیز مانده وام‌ها بوده است.

۱ - Article VIII

۲ - Special Data Dissemination Standard

۳ - Special Drawing Right

۴ - International Bank for Reconstruction and Development

در سال ۲۰۰۴ موسسه مالی بین‌المللی (IFC)^(۱) اقدام به چند فقره سرمایه‌گذاری در بخش‌های بیمه و مالی اقتصاد ایران (در بانک‌های سامان و کارآفرین و شرکت لیزینگ کارآفرین) نمود. علاوه بر این موسسه مذکور کمک‌های فنی و خدمات مشاوره‌ای نیز به کشور ارائه داد. این موسسه حمایت از فعالیت‌های بنگاه‌های خصوصی و تمرکز بر حداکثر کردن عرضه تولیدات این بخش را یکی از الزامات نیل به رشد پایدار و شتاب بخشیدن به ایجاد فرصت‌های جدید شغلی در ایران می‌داند. یکی از راهبردهای مورد تاکید موسسه مذکور در ایران، حمایت از شکل‌گیری بخش مالی مدرن، باز و رقابتی است تا پاسخگوی نیازهای فعالین بخش خصوصی باشد.

پس از تکمیل فرآیند عضویت ایران در آژانس تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه (MIGA)^(۲) در دسامبر ۲۰۰۳، ایران با در اختیار داشتن ۱۸۳۶ حق رای (معادل ۰/۹۳ درصد کل آراء) در آخر ژوئن ۲۰۰۴ از وضعیت مستحکمی در آژانس برخوردار شد. بانک جهانی انتظار دارد با آغاز فعالیت آژانس مذکور در ایران، جذب سرمایه مستقیم خارجی در کشور رو به افزایش بگذارد و سرمایه‌گذاری مستقیم ایرانیان در خارج تسهیل گردد.

بانک توسعه اسلامی

ایران با در اختیار داشتن قریب به ۹/۵۹ درصد کل سرمایه بانک توسعه اسلامی (معادل ۶۹۵ میلیون دینار اسلامی) یکی از اعضای فعال این بانک شمرده می‌شود. با توجه به تمرکز فعالیت بانک مذکور در امور مالی، اخذ تسهیلات مهمترین محور روابط اقتصادی ایران با بانک توسعه اسلامی است. در سال ۱۳۸۳، جمعاً ۹ پروژه عمرانی و با استفاده از منابع مالی و یا مشارکت بانک مزبور دنبال شده است. جدول زیر خلاصه‌ای از مهمترین قراردادهای ارائه شده می‌دهد:

موضوع پروژه	نوع تسهیلات	مبلغ (میلیون دلار)
شرکت ایران خودرو	لیزینگ	۵۹/۹
پروژه سد گلیوارد و آبیاری نکا	استصناع ^(۱)	۴۶/۵
بازسازی شبکه فاضلاب بم	استصناع	۴۲/۷
خطوط راه‌آهن غرب	فروش اقساطی	۳۳/۴
سازمان تهیه دارو	لیزینگ	۳۲/۴

۱- استصناع نوعی قرارداد است که در آن تعهد می‌شود کالای دارای ویژگی معین، با قیمت مشخص در تاریخ معین شده تحویل خریدار گردد.

اتحادیه پایپای آسیایی (مبادلات پایپای)

حجم مبادلات پایپای ایران در قالب اتحادیه پایپای آسیایی^(۳) و مبادلات تهاتری و حساب مخصوص^(۴) در سال ۲۰۰۴ به ۳۳۵۶ میلیون دلار بالغ گردید که سهم عمده‌ای از اینگونه مبادلات (۹۷/۳ درصد) در قالب اتحادیه پایپای آسیایی صورت پذیرفت^(۵). علاوه بر این حجم مبادلات در چارچوب اتحادیه پایپای آسیایی (با احتساب بهره‌های مربوطه) در سال ۲۰۰۴ به ۳۲۶۴ میلیون دلار بالغ گردید که نسبت به رقم مشابه سال قبل ۶۱ درصد رشد داشت. این مبادلات شامل ۲۹۲۹ میلیون دلار دریافت بابت صادرات و ۳۳۵ میلیون دلار پرداخت بابت واردات بود که در مجموع مازادی معادل ۲۵۹۴ میلیون دلار را به همراه داشت. ایران از نظر مازاد بازرگانی اولین کشور و از نظر حجم مبادلات با اختصاص ۲۴ درصد از مبادلات اتحادیه پایپای آسیایی بعد از هند، دومین کشور درون اتحادیه بود. علیرغم اینکه سهم ایران برای استفاده از تسهیلات معاوضه در سال ۲۰۰۴ معادل ۴۷ میلیون دلار بود، ولی بدلیل بستنکار بودن حساب کشور در شش دوره تسویه سال ۲۰۰۴^(۶)، امکان استفاده از تسهیلات معاوضه برای ایران میسر نشد.

۱ - International Finance Corporation

۲ - Multilateral Investment Guarantee Agency

۳ - Asian Clearing Union

۴- حسابهای مخصوص شامل حسابهایی است که به علت ثبت فعالیت‌های خاص براساس قراردادهای متعده بین بانکهای مرکزی، در کشور جهت انجام مبادلات خاص با سقف اعتباری معین افتتاح می‌شوند.

۵- شایان ذکر است که حجم مبادلات در چارچوب حسابهای تهاتری و مخصوص، شامل ۸۶ میلیون دلار دریافت ارزی و ۶ میلیون دلار پرداخت ارزی بوده است.

۶- تسویه حسابهای اعضای اتحادیه پایپای آسیایی در مقاطع دو ماهه انجام می‌شود.